

■ Χριστιανικὴ Ἀπολογητικὴ ἐναντι τῶν Παγανιστῶν καὶ τῶν Συγκρητιστῶν

Ἡ Λογοκλοπὴ τῆς ἡμερομηνίας τῶν Χριστουγέννων*

«...τόσο ὁ διαχωρισμὸς τῆς Ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων ἀπὸ τὴν Ἑορτὴ τῶν Θεοφανείων, ὅσο καὶ ἡ ἐπιλογὴ τῆς 25ης Δεκεμβρίου ὡς ἡμέρα ἑορτασμοῦ, ἔγιναν γιὰ πραγματιστικὸς ἐκκλησιαστικὸς λόγους καὶ ὄχι γιὰ λόγους ἀντιγραφῆς ἢ ἀνταγωνισμοῦ παγανιστικῶν προτύπων»

Μέρος Α'.

Ἡ παρούσα παρουσίαση δὲν διεκδικεῖ κάποια πρωτοτυπία. Στηρίζεται στὸ μεγαλύτερο μέρος της στὴν θέση/διατριβὴ τοῦ Steven Hijmans, ἡ ὁποία συντάχθηκε πρὶν περίπου μία εικοσαετία καὶ ἐπανακυκλοφόρησε τὸ 2009, μὲ τὸν τίτλο «Sol: The sun in the art and religions of Rome», ἔχοντας ὑποστῆ περισσότερη ἐπεξεργασία.

* * *

Ἡ χριστιανικὴ ἀπολογητικὴ, ἀπέναντι στὶς κατηγορίες τῶν παγανιστῶν γιὰ λογοκλοπὴ τῆς ἡμερομηνίας τῶν Χριστουγέννων (25η Δεκεμβρίου) ἀπὸ τὴν ἑορτὴ τοῦ Ἥλιου ἢ *Sol Invictus*, ἔγινε εὐρύτερα γνωστὴ μετὰ τὴν κυκλοφορία τοῦ ἔργου τοῦ Hermann Usener, «Das Weinfest» (Bonn 1889, δευτέρη ἐκδοσι 1911).

Σὲ αὐτὸ τὸ ἔργο ὁ Usener ἰσχυρίστηκε, ὅτι ἡ μεταφορὰ τῆς ἡμερομηνίας τῆς Ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων τὴν 25η Δεκεμβρίου ἀπὸ τὴν

βη Ἰανουαρίου, ἔγινε γιὰ λόγους ἀνταγωνισμοῦ, δηλ. γιὰ νὰ σταματήσει ὁ ἀρχαῖος κόσμος νὰ ἐορτάζει τὴν ἀντίστοιχη παγανιστικὴ ἐορτὴ καὶ νὰ προτιμῆσει νὰ γιορτάζει τὴν Γέννηση τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ δικαιολογία αὐτὴ δὲν ὑπάρχει σὲ κανέναν χριστιανὸ ἀπολογητὴ ἢ Πατέρα τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ συναντᾶται γιὰ πρώτη φορὰ στὸν Jacob Bar-Salibi¹, Σύριο ἐπίσκοπο τοῦ IB' αἰ. καὶ γιὰ νὰ εἴμαστε πιὸ ἀκριβεῖς, προέρχεται ἀπὸ ἓνα ἀνώνυμο σχόλιο στὸ περιθώριο ἐνὸς χειρογράφου ἔργου του, γραμμένο ἀπὸ διαφορετικὸ χέρι, τὸ ὁποῖο ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸν Assemani στὴν Bibliotheca Orientalis II, στὴν Ρώμη τὸ 1721². Ἀπὸ ἐκεῖ τὸ παρέλαβε ὁ Paul Ernst Jablonski³ (1757) καὶ ὁ Βολλανδιστὴς Jean Hardouin (1729) καὶ σύνδεσαν τὴν ἐπιλογὴ τῆς ἡμερομηνίας μὲ τὴν ἐορτὴ τοῦ «sol invictus»⁴.

Ἐντάσσεται στὰ πλαίσια μιᾶς συγκρητιστικῆς καὶ ταυτόχρονα ἀνταγωνιστικῆς ἐρμηνευτικῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἡ ὁποία βρῆκε πρόσφορο ἔδαφος στὰ ἔργα τῶν Franz Cumont⁵ – ὁ συγκεκριμένος ἔδωσε ἔμφαση στὴν δυναμικὴ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ Μιθραϊσμοῦ-Χριστιανισμοῦ καὶ ἡ ἀποψὴ του ἀναπαράχθηκε στὴν χώρα μας πρῶτα ἀπὸ τὸν Ν. Πολίτη-, Franz Joseph Dölger⁵ κ.ἄ.

Τὰ τελευταῖα χρόνια ἀμφισβητεῖται ἔντονα καὶ οἱ συζητήσεις ἐπὶ τοῦ θέματος ἔστρεψαν τὴν ἔρευνα στὴν μελέτη τῶν ἱστορικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν πηγῶν γιὰ τὴν ἀνεύρεση ὄχι μόνο τῆς ἡμερομηνίας μεταφορᾶς τῆς ἐορτῆς στὴν 25η Δεκεμβρίου, ἀλλὰ καὶ τῆς ἡμερομηνίας ἔναρξης ἐορτασμοῦ τῶν Χριστουγέννων⁷, ὅπως ἐπίσης καὶ γιὰ τοὺς λόγους ποὺ ὀδήγησαν στὴν καθιέρωσή της.

* * *

Ἡ ἡμερομηνία Γέννησης τοῦ Χριστοῦ

Εἶναι καθολικὰ ἀποδεκτό, ὅτι κανεὶς δὲν γνωρίζει ποῖα μέρα γεννήθηκε ὁ Χριστός. **Ἡ** ὅσο, ἤδη ἀπὸ τὸν Β' αἰ. μ.Χ. ἔγιναν κάποιες προσπάθειες ἀνεύρεσης τῆς συγκεκριμένης ἡμερομηνίας. **Ὁ** Κλήμης Ἀλεξανδρεὺς ἀναφέρει, ὅτι οἱ «περιεργότεροι» ὑπολόγιζαν τὴν ἡμερομηνία στὶς 20 Μαΐου, ἐνῶ ὁ ἴδιος ὑπολόγισε ὅτι ἔγινε τὴν 18η Νοεμβρίου⁸. **Ὁ** Ἅγιος Ἰππόλυτος Ρώμης δέχονταν ὡς σωστὴ ἡμερομηνία τὴν 2α Ἀπριλίου, ἀλλὰ γνώριζε καὶ τὴν 25η Δεκεμβρίου, «πρὸ ὀκτῶ καλάνδων Ἰανουαρίων»⁹. **Ἐ**πίσης, ἀναφέρεται μόνο γιὰ ἱστορικὸς λόγους, ὁ αὐθαίρετος ὑπολογισμὸς τοῦ ἀνώνυμου συγγραφέα (ψευδο-Κυπριανός) τοῦ De Pascha Computus, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ δέχεται ἀρχικά, ὅτι ἡ πρώτη μέρα τῆς δημιουργίας ἦταν ἡ 25η Μαρτίου καὶ συνεπῶς ὁ ἥλιος δημιουργήθηκε τὴν 28η Μαρτίου, στηριζόμενος στὴν ἐπίκληση τοῦ Χριστοῦ ὡς «ἡλιου τῆς δικαιοσύνης» (Μαλαχίας 4, 2) συμπέρανε ὅτι ἡ γέννησή Του πρέπει νὰ συνέπε-

σε με αὐτὴ τὴν ἡμέρα¹⁰. Αὐτό, λέει, τοῦ ἀποκαλύφθηκε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Θεὸ (ab ipso Deo).

Εἶναι γνωστό, ὅτι ἀρχικὰ ἡ Γέννηση τοῦ Χριστοῦ ἐορτάζονταν μαζί με τὰ Θεοφάνεια, στὶς 6 Ἰανουαρίου. Πρῶτα ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης, διαχώρισε τὶς δύο ἐορτὲς καὶ ὥρισε τὰ Χριστούγεννα νὰ ἐορτάζονται τὴν 25ῃ Δεκεμβρίου. Πότε ὀρίστηκε ἡ νέα ἡμερομηνία δὲν εἶναι γνωστό. Στέρη ἱστορικὴ μαρτυρία δείχνει, ὅτι τὸ 336 μ.Χ. ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία ἤδη γιόρταζε στὴν νέα ἡμερομηνία. Ὑπάρχουν, βέβαια, καὶ ἀρκετοὶ συγγραφεῖς, ὅπως ὁ Gottfried Brunner¹¹, ὁ Hans Lietzmann¹² καὶ ὁ Massey Hamilton Shepherd¹³, οἱ ὁποῖοι στηρίζονται σὲ ἐδάφιο ἀπὸ τὴν *Sermo* 202 τοῦ Ἀγίου Ἀβγουστίνου¹⁴, ὅπου λέει ὅτι οἱ Δονατιστὲς παρακολουθοῦσαν τὴν ἐορτὴ πρὶν ἀπὸ τὸ δονατιστικὸ σχίσμα (311), καὶ συμπεραίνουν ὅτι στὴν Βόρεια Ἀφρικὴ ὁ διαχωρισμὸς Χριστουγέννων καὶ Θεοφανείων εἶχε γίνει νωρίτερα, ἴσως μετὰ τὴν ἀπαρχὴ τοῦ διωγμοῦ τοῦ Διοκλητιανοῦ.

Ὅποια καὶ ἂν ἦταν ἡ ἡμερομηνία ἐορτῆς τῶν Χριστουγέννων στὴν Β. Ἀφρικὴ, ἡ Ρώμη ἐγκαινίασε τὴν νέα ἡμερομηνία λίγο πρὶν τὸ 336 μ.Χ. καὶ ὁ Martin Wallraff προτείνει, ὅτι αὐτὸ ἐγένετο τὸ 330¹⁵. Ἐδῶ ὑπάρχει μία παγίδα. Οἱ ὁπαδοὶ τῆς θεωρίας τῆς ἐπίδρασης τῆς ἐορτῆς τοῦ «sol invictus» ἐπὶ τῶν Χριστουγέννων, ἀδυνατώντας νὰ ἀντικρούσουν τὴν ἱστορικότητα τῆς ἡμερομηνίας τοῦ 336, προσπαθοῦν νὰ τὴν μεταθέσουν νωρίτερα, ξεκινώντας ἀπὸ τὸ 321 ἢ τὸ ἀργότερο τὸ 325 μ.Χ. (συνδέουν καὶ τὴν Α΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο μετὰ τὸ θέμα), ἀποβλέποντας στὸ νὰ ἀποδείξουν, ὅτι ἄμεσος ἐμπνευστὴς τῆς νέας ἡμερομηνίας ἦταν ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, καὶ ἔτσι νὰ καταλήξουν, ὅτι σὲ μιὰ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴν λατρεία τοῦ ἡλίου, ἀποφάσισε νὰ συνδέσει τὶς δύο ἐορτὲς¹⁶.

Τὰ ἐπιχειρήματά τους εἶναι αἰόλα. Κατ' ἀρχὰς δὲν ὑπάρχουν ἱστορικὲς ἀποδείξεις, ποὺ νὰ ἐπιτρέπουν τὴν ὑπόθεση γιὰ τὴν τοποθέτηση τῆς 25ῃς Δεκεμβρίου πολὺ πρὶν τὸ 336. Ἐπειτα, ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἔφυγε ἀπὸ τὴν Ρώμη τὸ 324 μ.Χ. γιὰ νὰ ἐγκατασταθεῖ στὴν Νέα Ρώμη-Κωνσταντινούπολη, μετὰ τὴν νίκη τοῦ ἐπὶ τοῦ Λικίνιου. Ἐπέστρεψε στὴν Παλαιὰ Ρώμη γιὰ λίγους μῆνες τὸ 326, ἔφυγε τὸν Σεπτέμβριο τοῦ ἴδιου ἔτους καὶ δὲν ξαναγύρισε ποτέ. Συνεπῶς, ἂν ἡ μεταφορὰ τῆς Ἐορτῆς τῶν Χριστουγέννων τὴν 25ῃ Δεκεμβρίου ὀφείλονταν στὸν Μέγα Κωνσταντῖνο, τότε θὰ ἔπρεπε καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινούπολης νὰ ἔχει υἱοθετήσῃ τὴν νέα ἡμερομηνία, τὴν ἴδια περίοδο. Αὐτὸ δὲν ἐγένετο. Στὴν Κωνσταν-

τινούπολη ή Γέννηση τοῦ Χριστοῦ γιορτάστηκε τὴν 25η Δεκεμβρίου μὸλις τὸ 380 μ.Χ. καὶ στὴν Αἴγυπτο μετὰ τὴν Σύνοδο τῆς Ἐφέσου τὸ 430 μ.Χ.¹⁷.

(*Ἔπεται τὸ Μέρος Β'.*)

(*) **Βλ.** <https://www.impantokratoros.gr/xristoygenna-logokloph.el.aspx>. • **Ἐπιμέλ.** ἡμετ.

1. Ramsay Mc Mullen, *Christianity and Paganism in the Fourth to Eighth Centuries*, Yale University 1997, p. 155.

2. **Βλ.** σχετ. B. Botte, *Les origines de la Noël et de l'Épiphanie*, Louvain 1932, 66.

3. **De origine festi navitatis Christi**, ed. I. G. te Water, in *Opuscula Jablonski, Lugduni Batavorum* 1809, vol. III 317ff.

• **Σημειωτέον** ὁ Jablonski ἦταν Αἰγυπτιολόγος καὶ στὸ συγκεκριμένο ἔργο βρίσκεται, ἴσως ἢ πρώτη, ἀναφορὰ στὸν ὑποτιθέμενο συγκρητισμὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου.

4. Leonhardt Fendt, *Der eutige Stand der Forschung über das Geburtfest Jesu am 25.XII und über Epiphaniastag*, in *Theologische Literaturzeitung* 78.1 (January 1953), col. 1

5. **La théologie solaire du paganisme romain**, in: *Mémoires présentés par divers savants à l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres de l'Institut de France* 12,2, 1913, S. 447-479

6. **Sol salutis. Gebet und Gesang im christlichen Altertum**, Münster 1920, 2. Aufl. Münster 1925 (*Liturgiegeschichtliche Forschungen* 4/5).

7. **Πλήρης βιβλιογραφία τῶν θέσεων ἐπὶ τοῦ θέματος** στὸ F. Heim, *Solstice d'hiver, solstice d'été dans la predication chrétienne du Ve siècle. Le dialogue des évêques avec le paganisme, de Zénon de Vérone à saint Léon*, *Latomus* 58 (1999), 640-660.

8. **Στρωματεῖς** I.21.145.6 {GCS 15(1906), 90}.

9. **Εἰς τὸν Δανιήλ**, IV.23 {GCS 1 (1897), 242}.

10. **De Pascha Computus XIX** (CSEL 3, p. 266).

11 Gottfried Brunner, *Arnobius ein Zeuge gegen das Weinachtsfest?*, in *Archiv für Liturgiewissenschaft* 13 (1936) 178-181.

12. **Hans Lietzmann**, *A History of the Early Church III. From Constantine to Julian*, Cleveland-New York 1953, p. 317.

13. **Massey Hamilton Shepherd Jr**, *The Liturgical Reform of Damasus I*, in *Kyriakon Festschrift Johannes Quasten II*, p. 854, δὲν προβάλλει τὸ ἐπιχείρημα ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Ἁγίου Αὐγουστίνου.

14. **Βλ.** PL 38.1033-1034.

15. **Martin Wallraff**, *Christus versus Sol. Sonnenverehrung und Christentum in der Spätantike*, in *Jahrbuch für Antike und Christentum, Erg.-Band 32* (Münster 2001),

16. **Γιὰ παράδειγμα** ὁ Oscar Cullmann, *The Origins of Christmas*, in *The Early Church*, London-Philadelphia 1956.

17. **Βλ.** τὴν σχετικὴ ἐπιχειρηματολογία κατὰ τῆς μεταβολῆς τῆς ἡμερομηνίας ἀπὸ τὸν Μ. Κωνσταντίνου στὸ Thomas J. Talley, *Constantine and Christmas*, στὸ συλλογικὸ *Between memory and hope: readings on the liturgical year* (ἐπιμέλεια Maxwell Johnson), *The Order of St. Benedict Inc, Collegeville, Minnesota*, p. 265 κ.έ.